

กำหนดการห้องย่อยประเด็นความมั่นคงทางอาหาร “ระบบเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพภาคใต้”

วันที่ 9 สิงหาคม 2566 เวลา 13.30 – 17.00 น.

ณ Conference Hall 1 ห้องประชุม 3 ศูนย์ประชุมนานาชาติฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี

และออนไลน์ทางระบบ Zoom ID 901 902 9103

เวลา	กิจกรรม
13.30 – 14.00 น.	สถานการณ์ปัญหาด้านความมั่นคงทางอาหารของภาคใต้ และรูปแบบพื้นที่ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหารสู่ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม • สวนยางยั่งยืน : ผศ.ดร.ชุมพล อังคนานนท์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้-ชุมพร • เกษตรกรรมยั่งยืน : ผศ.ดร.วุฒิชัย ศรีช่วย มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ • ชุมชนสีเขียวมิติความมั่นคงทางอาหาร : ดร.จตุรงค์ คงแก้ว ม.อ.วิทยาเขตภูเก็ต
14.00 – 15.00 น.	บทเรียนจากรูปธรรมความสำเร็จในการขับเคลื่อน สวนยางยั่งยืน เกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนสีเขียว สู่ความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ภาคใต้ • ชุมชนสีเขียว 5 พื้นที่ ได้แก่ กลุ่มน้ำสีเขียว ท้องเทียยั่งยืน เกษตรอัตลักษณ์สวนยางยั่งยืน และประมงยั่งยืน • เกษตรกรรมยั่งยืน 4 พื้นที่ ได้แก่ - ระบบอาหาร ตาลบลแว้ง อำเภอบางขัน จังหวัดนราธิวาส - ประมงยั่งยืน : ตำบลหารโพธิ์ อำเภอบางขัน จังหวัดพัทลุง - การทำนาข้าว : นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง - ปศุสัตว์ : หุ่นไร่โมเดล จังหวัดสุราษฎร์ธานี - เกษตรกรรมยั่งยืน : ตำบลบ้านควน อ.หลังสวน จ.ชุมพร • นโยบายส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน /สวนยางยั่งยืน โดย นายวิเวก อมตเวทย์ ดำเนินกระบวนการ โดย นายทวิวัตร เครือสาย, ดร.อนิรุต หนูปลอด และ ผศ.ดร.ชุมพล อังคนานนท์
15.00 – 16.30 น.	กลไกความร่วมมือทางนโยบายเพื่อขยายผลการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืน สวนยางยั่งยืน ชุมชนสีเขียว สู่ความมั่นคงทางอาหารภาคใต้ : ทำแล้ว ทำอยู่ ทำต่อไป อย่างไร? • ผู้แทนการยางแห่งประเทศไทย • นายวิวรรธน์ สงค์ประเสริฐ ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) • นายอุดมเกียรติ เกิดสม เกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครศรีธรรมราช • นายเสถียร จำวิสุต ผู้แทนเครือข่ายพื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืน • ดร.สินธพ อินทรรัตน์ นายก อบต.ท่าข้าม กับ บทบาทของท้องถิ่นในการส่งเสริมความมั่นคงทางอาหาร “พื้นที่ต้นแบบการทำสวนยางยั่งยืนในระดับครัวเรือน” ดำเนินเวที โดย ผศ.ดร.ชุมพล อังคนานนท์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้-ชุมพร
	ทีมวิชาการสรุปผลภาพรวมของห้องย่อย และยกร่างข้อเสนอเชิงนโยบายประเด็นความมั่นคงทางอาหาร

1. สรุปสาระสำคัญ

- ภูมิสังคมภาคใต้ ภาคใต้มีพื้นที่ 44.2 ล้านไร่ ทำการเกษตร 21.7 ล้านไร่ มีการทำเกษตรแบบอินทรีย์ประมาณ 1.1 แสนไร่ ส่วนใหญ่วิถีเกษตรเชิงเดี่ยว
- 8 เรื่อง(ไม่) มั่นคงของเกษตร ปัจจัยการผลิต ทรัพยากรเสื่อม ขาดแรงงาน การผลิต/ตลาด การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ นโยบายรัฐ การค้าเสรี และการเข้าถึงอาหารปลอดภัยน้อย
- พื้นที่การใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงเช่น พื้นที่การทำนาข้าวที่เป็นอาหารหลักของคนไทยลดลงเหลือประมาณร้อยละ 50 นาไร่มีแนวโน้มลดลง ไม่ยืนต้นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น
- ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่ปลูกมากในภาคใต้ ปี 2563 มีพื้นที่ปลูกยางพารา ร้อยละ 62.85 ของประเทศ และมีพื้นที่ปลูกในภาคใต้ร้อยละ 50 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด และเมื่อรวมพื้นที่การทำเกษตรเชิงเดี่ยว ยางพารา ปาล์มน้ำมัน มีประมาณร้อยละ 60-70 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด
- สัดส่วนพื้นที่เกษตรที่เป็นอาหาร ประมาณร้อยละ 30-40 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด
- อาหารปลอดภัย ตรวจพบการปนเปื้อนสารเคมีในอาหาร พื้นที่การทำเกษตรปลอดภัย/เกษตรอินทรีย์ยังมีน้อย สถานการณ์ด้านสุขาภิบาลอาหารมีปัญหา คนได้เจ็บ ป่วย ตาย ด้วยโรคหลอดเลือด เรื้อรัง มะเร็ง ประมาณ 1.2 ล้านคน/ปี ผลการสุ่มตรวจตัวอย่าง ผักผลไม้ สัตว์ ปนเปื้อนสารเคมี ผลการตรวจเล็ดเกษตรกรในพื้นที่ปฏิบัติการพบ เกษตรกรมีสารตกค้างเสี่ยงอันตราย ร้อยละ 69
- โภชนาการ เด็กในภาคใต้ยังมีปัญหาภาวะโภชนาการ มีเด็ก เตี้ย แคระแกร็น สูงกว่าค่าเป้าหมาย

2. หลักการ ที่มา ความสำคัญ

กรอบแนวคิดเรื่องระบบอาหาร ระบบอาหารประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 เรื่องคือ ความมั่นคงทางอาหาร ความปลอดภัยด้านอาหาร และโภชนาการสมวัย ความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย 4 มิติที่สำคัญคือ การมีอาหาร ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ การมีอาหาร การเข้าถึง การใช้ประโยชน์และการมีเสถียรภาพ ด้านอาหาร **การมีอาหารที่เพียงพอ** คือการที่ประชาชนมีอาหารกินอย่างพอเพียง ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งอาจได้มาจาก การผลิตเอง หรือการได้รับความช่วยเหลือด้าน อาหาร เช่น ได้รับบริจาคจากหน่วยงาน องค์กร ภาครัฐ เพื่อนบ้าน เป็นต้น **การเข้าถึงอาหาร** คือการที่ประชาชนเข้าถึงอาหารที่มีคุณค่าทาง โภชนาการได้เพียงพอกับความต้องการของ ร่างกาย รวมถึงการมีรายได้เพื่อซื้ออาหาร สิทธิ และความสามารถในการหาอาหารตามแหล่ง ธรรมชาติ เช่น ทะเล ป่า เขา ลำ คลอง หนองบึง เป็นต้น **การใช้ประโยชน์จากอาหาร** คือการที่ประชาชนกินอาหารที่หลากหลาย ถูกหลักโภชนาการ ปลอดภัย เพื่อการมีสุขภาพดี รวมทั้งการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า เพื่อสร้างความมั่นคง

ด้านเศรษฐกิจ และการมีเสถียรภาพด้านอาหาร คือการที่ประชาชน ครัวเรือน สามารถเข้าถึง อาหารได้ ทุกเมื่อโดยไม่เสี่ยงต่อการขาดแคลน หรือความอดอยาก ไม่ว่าจะในยามปกติหรือ ในยามวิกฤต

สรุปความมั่นคงทางอาหารคือ การมีอาหารที่มี คุณภาพเพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอ ไม่ว่าจะผลิตเอง หาจากแหล่ง ทรัพยากรธรรมชาติ หรือมีรายได้ที่เพียงพอในการซื้ออาหาร มาจากแหล่งจำหน่าย อาหาร ซึ่งอาหารที่มีสำหรับบริโภคนั้นต้องปลอดภัย มีปริมาณสารอาหารและคุณค่าทางโภชนาการ ตามความต้องการของแต่ละวัย และมีปริมาณเพียงพอสำหรับประชากรทุกกลุ่มทุกคน ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดอาหาร แม้ในภาวะวิกฤติ หรือมีภัยพิบัติ

อาหารปลอดภัยคือ ความปลอดภัยตลอดห่วงโซ่อาหาร ตั้งแต่ ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง จากแหล่งผลิต สู่โต๊ะอาหาร (From Farm to Table) ในที่นี้ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ • ต้นทาง คือ การผลิตที่ปลอดภัย เช่น การ ไม่ใช้สารเคมี ยาปราบศัตรูพืช หรือสารเร่ง โตๆ ที่เกินเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด รวมทั้งการผลิตแบบอินทรีย์ ที่ไม่มีการใช้ สารเคมี โตๆ ในกระบวนการผลิต • กลางทาง คือ กระบวนการเก็บ ขนส่ง กระจายสินค้า ตลาด การแปรรูปอาหาร ที่ปลอดภัย การเตรียมปรุงอาหารตามหลัก สุขาภิบาลอาหารปลอดภัย ปราศจาก สิ่งเจือปนที่อาจส่งผลให้เกิดอันตราย ต่อผู้บริโภค • ปลายทาง คือ การบริโภคอาหารที่ปลอดภัย หมายถึงการที่ผู้บริโภคได้รับประทานอาหาร ที่ปลอดภัย ไร้การเจือปนของสารเคมี หรือสารปนเปื้อน หรือเชื้อโรคต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพ

โภชนาการสมวัยคือ ภาวะโภชนาการของกลุ่มวัยต่างๆ เช่น หญิง ตั้งครรภ์ วัยเด็ก วัยเรียน วัยทำงาน เช่น ภาวะซีด ภาวะผอม ภาวะเตี้ย แคระ เกร็น อ้วน รวมถึงการเกิดปัญหาด้านโภชนาการอื่นๆ

3. สถานการณ์ด้านเกษตรและระบบอาหารภาคใต้

3.1 ข้าว สถานการณ์การผลิตข้าว ภาคใต้มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมด 811,689 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.02 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด จังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุด คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช 223,230 ไร่ จังหวัดสงขลา 181,104 ไร่ จังหวัดพัทลุง 137,254 ไร่ และจังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกข้าวน้อยที่สุด คือ จังหวัดภูเก็ต 72 ไร่

3.2. ปศุสัตว์

ตาราง 1 แสดงปริมาณการเลี้ยงปศุสัตว์แต่ละชนิดในพื้นที่ภาคใต้ ปี พ.ศ. 2564

	จำนวนของปศุสัตว์ (ตัว)						
	แกะ	แพะ	โคเนื้อ	เปิด	ไก่	กระบือ	สุกร
ภาคใต้ (14 จังหวัด)	29,382	428,613	1,095,432	3,665,013	40,566,144	29,645	1,656,787
รวมทั้งประเทศ	112,903	1,277,148	7,582,406	32,947,181	485,694,889	1,521,014	13,103,887
สัดส่วนเทียบประเทศ (ร้อยละ)	26.02	33.56	14.45	11.12	8.35	1.95	12.64

3.2.1 แพะ

แพะในภาคใต้มีจำนวน 435,415 ตัว (กรมปศุสัตว์ 2565) จังหวัดที่มีการเลี้ยงแพะมากที่สุด คือ ยะลา 66,419 ตัว สงขลา 58,237 ตัว และนราธิวาส 51,222 ตัว เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงพันธุ์แพะ ลูกผสม เป้าหมายการเลี้ยงแพะเพื่อขายเนื้อ และใช้ในพิธีกรรมของศาสนาอิสลาม ไม่เพียงพอสู่การบริโภคในพื้นที่ ส่วนสถานการณ์แพะขุนในจังหวัดสงขลา การจำหน่ายแพะขุนส่วนใหญ่ร้อยละ 54 จำหน่ายให้กับพ่อค้ารวบรวมในจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เพื่อจำหน่ายต่อในจังหวัดและรวบรวมส่งออกไปยังประเทศเวียดนามและมาเลเซีย รองลงมาร้อยละ 33 จำหน่ายให้กับพ่อค้ารวบรวมในจังหวัดสงขลา เพื่อนำไปจำหน่ายต่อให้แก่พ่อค้าขายปลีกเนื้อแพะชำแหละ ร้อยละ 9 เกษตรกรผู้เลี้ยงแพะเป็นผู้จำหน่ายเองให้แก่ผู้บริโภคโดยตรงและส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 4 จำหน่ายให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงแพะในท้องถิ่นเพื่อนำไปเลี้ยงต่อหรือขยายพันธุ์ต่อไป

3.2.2 โค

วัวในภาคใต้ มี 1,300,000 ตัว เป็นลูกผสมพื้นเมืองกับบราห์มัน ชาร์โรเลส์ และแอ่งกัส เป็นโคเนื้อ หากเป็นวัวชนจะเป็นจะเป็นพันธุ์พื้นเมือง จังหวัดที่เลี้ยงวัวมากที่สุด คือ นครศรีธรรมราช 218,972 ตัว พัทลุง 161,996 และสงขลา 158,478 ตัว การผสมพันธุ์จะเอาน้ำเชื้อจากต่างประเทศมาผสมกับแม่พันธุ์ การส่งออกเนื้อวัวจะส่งไปยังประเทศจีน ลาว มาเลเซีย กัมพูชา ในประเทศไทยแบ่งตลาดการขายเนื้อออกเป็น 3 ประเภท คือ การขายเนื้อในตลาดทั่วไป ไม่มีการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานการเชือด การส่งขายในห้าง (เป็นเนื้อคุณภาพดีผ่านการฆ่าสัตว์ในโรงที่ได้มาตรฐาน) และเนื้อพรีเมียม เช่น เนื้อโคขุน เนื้อวากิว จะเป็นวัวลูกผสม จะส่งขายให้กับภัตตาคาร โรงแรม (เนื้อคุณภาพผ่านการฆ่าจากโรงฆ่าสัตว์ที่ได้มาตรฐาน) โรงฆ่าสัตว์ที่ได้มาตรฐาน คือ โรงฆ่าสัตว์ที่ได้รับการรับรองจากกรมปศุสัตว์ และผ่านมาตรฐานฮาลาล ในภาคใต้อยู่ที่จังหวัดพัทลุง 2 แห่ง และจังหวัดชุมพร 1 แห่ง ที่ผ่านมาตรฐานฮาลาลและส่งออกไปยังต่างประเทศได้ โดยเป็นโรงฆ่าวัว

3.3 ประมง การประมงมีปัญหาสัตว์น้ำลดลงจากทรัพยากรทางทะเลที่เสื่อมโทรมและต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น จากการรวบรวมข้อมูล พบว่า จำนวนเรือประมง ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2565 มีจำนวน 60,713 ลำ เป็นเรือประมงพื้นบ้าน จำนวน 50,639 ลำ และแปนเรือประมงพาณิชย์ จำนวน 10,074 ลำ

ปริมาณการจับสัตว์น้ำทะเล

ปี พ.ศ. 2565 ปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มทั้งสิ้น รวม **รวม 112,604** ตัน จำแนกเป็น ปลาเบญจพรรณ ร้อยละ 56.9 กุ้ง ร้อยละ 4.1 ปู ร้อยละ 3.5 หมึก ร้อยละ 7.1 หอย ร้อยละ 1.4 สัตว์น้ำอื่นๆ ร้อยละ 2.5 และปลาเป็ด ร้อยละ 24.5 ส่วนปริมาณสัตว์น้ำจากการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง จำแนกตามประเภทการเลี้ยง ปี พ.ศ. 2564 พบว่าเป็นหอย ร้อยละ 18.3 ปลา ร้อยละ 9.1 กุ้งทะเล ร้อยละ 71.9 และ ปูทะเล ร้อยละ 0.7

การจับสัตว์น้ำจากการทำประมงพื้นบ้านปี 2565 มีปริมาณการจับรวมทั้งสิ้น **272,644.68** ตัน เป็นปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในฝั่งอ่าวไทยจำนวน 194,845.80 ตัน (ร้อยละ 71.47) และเป็นปริมาณที่จับได้ในฝั่งอันดามัน 77,798.88ตัน (ร้อยละ 28.53)

3.4 พืชเศรษฐกิจหลักของภาค ยางพารา ปาล์ม

3.4.1 ยางพารา เป็นพืชเศรษฐกิจหลักของภาคใต้ ในปี 2563 มีพื้นที่ปลูกยางพารา 14,388,272 ไร่ หรือร้อยละ 62.96 ของพื้นที่ปลูกยางพาราทั่วประเทศ ส่วนผลผลิตยางพาราและผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของภาคใต้มีแนวโน้มลดลง ในปี 2563 มีปริมาณผลผลิต 232 กิโลกรัมต่อไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของกลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดนยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาคใต้ โดยในปี พ.ศ. 2562 ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ในจังหวัดนราธิวาส ลดลงมาจาก 245 กิโลกรัมต่อไร่ ในปี พ.ศ. 2561 เป็น 200 กิโลกรัมต่อไร่ ในปี พ.ศ. 2562 เนื่องจากส่วนหนึ่งได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคใบร่วง

ตาราง 2 พื้นที่ปลูกยางพาราและผลผลิตต่อไร่ ปี 2560 – 2563

กลุ่มจังหวัด/ จังหวัด	พื้นที่ปลูกยางพารา (ไร่)				ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)			
	2560	2561	2562	2563	2560	2561	2562	2563
รวมทั้งประเทศ	22,852,178	22,626,277	22,530,503	24,753,253	236	240	237	221
ภาคใต้ (14 จังหวัด)	13,798,707	13,584,115	13,508,158	14,388,272	251	261	255	232

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

3.4.2 ปาล์มน้ำมัน ปี 2562 ภาคใต้มีพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน 5.14 ล้านไร่ คิดเป็น ร้อยละ 84.2 ของพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันทั่วประเทศ เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปี 2559 ที่มีพื้นที่ปลูก 4.19 ล้านไร่ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ปลูกมากที่สุดของประเทศ 1.34 ล้านไร่ รองลงมา ได้แก่ จังหวัดกระบี่ 1.15 ล้านไร่ และจังหวัดชุมพร 1.02 ล้านไร่ ตามลำดับ และปริมาณผลผลิตปาล์มน้ำมันของภาคใต้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในปี 2562 มีปริมาณผลผลิต 14.59 ล้านตัน หรือร้อยละ 88.9 ของผลผลิตทั้งประเทศ เพิ่มขึ้นจาก 10.21 ล้านตัน ในปี 2559 ส่วนผลผลิตปาล์มน้ำมันเฉลี่ยต่อไร่เพิ่มขึ้นเล็กน้อยเมื่อเทียบกับปี 2559 จาก 2,717 กิโลกรัมต่อไร่ เป็น 3,044 กิโลกรัมต่อไร่ ในปี 2562 ซึ่งสูงกว่าระดับประเทศที่ 2,897 กิโลกรัมต่อไร่

ปี พ.ศ.2562 กลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดนมีพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน 91,435 ไร่ คิดเป็นเพียงร้อยละ 1.8 ของพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันในภาคใต้ โดยจังหวัดนราธิวาสมีพื้นที่ปลูกมากที่สุด จำนวน 58,306 ไร่ รองลงมา คือ จังหวัดปัตตานี 25,710 ไร่ และจังหวัดยะลา 7,419 ไร่ โดยมีปริมาณผลผลิตรวมทั้งสิ้น 177,097 ตัน อย่างไรก็ตาม ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของกลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดนยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาคใต้และค่าเฉลี่ยของประเทศ

ตาราง 3 พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันและปริมาณผลผลิตต่อไร่ ปี 2560 – 2562

กลุ่มจังหวัด/จังหวัด	พื้นที่เพาะปลูกปาล์มน้ำมัน (ไร่)				ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)			
	2560	2561	2562	2563	2560	2561	2562	2563
รวมทั้งประเทศ	5,664,848	5,878,127	6,002,400	6,221,799	2,901	2,902	2,994	2,763
ภาคใต้ (14 จังหวัด)	4,877,288	5,068,989	5,183,324	5,319,602	3,039	3,021	3,131	2,893

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

ปัญหาของระบบเกษตรและอาหารภาคใต้

ตาราง 4 ประเด็นปัญหาสถานการณ์ระบบเกษตรและอาหารภาคใต้

ประเด็น	สถานการณ์ปัญหา
ข้าว	แนวโน้มพื้นที่ปลูกข้าวในภาคใต้ในปี 2566 คาดว่าลดลงเนื่องจาก - ปัจจัยการผลิต อาทิ ปุ๋ยเคมีปรับราคาสูงขึ้นมา ประกอบกับราคาข้าวเปลือกไม่จูงใจ เกษตรกรบางรายจึงปล่อยพื้นที่ให้ว่าง - โรงสีข้าวในภาคใต้เปิดปัญหาวิกฤตข้าวอย่างรุนแรงเนื่องจากแหล่งปลูกข้าวใน 3 จังหวัด ได้แก่ นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ถูกปล่อยทิ้งเป็นนาร้าง บางส่วนได้เปลี่ยนเป็นทำสวนปาล์ม

ประเด็น	สถานการณ์ปัญหา
	● ปัจจัยสำคัญที่ชาวนาทิ้งนาข้าวให้เป็นนาร้าง และมีชาวนาบางส่วนหันไปลงทุนปลูกปาล์ม เพราะขาดแคลนแหล่งน้ำ ไม่มีระบบชลประทาน และไม่มีเส้นทางคมนาคมเข้าถึงพื้นที่ทำนา ● ภาครัฐได้นำเข้าข้าวจากภาคกลางและภาคอีสานถึง 80% และยังคงนำเข้าข้าวเปลือกเพื่อมาป้อนโรงสีข้าวเป็นข้าวสาร ภาครัฐได้มีโรงสีข้าวประมาณ 100 โรงเป็นสมาชิกสมาคมส่งผลให้ต้นทุนการผลิตข้าวของโรงสีข้าวเพิ่มขึ้นประมาณ 1,000 บาท/กก. แนวโน้มทิศทางการทำนาใน 10 ปีข้างหน้าจะเหลือพื้นที่นายน้อยมาก และจะต้องนำเข้าจากภาคอื่นเข้ามาในภาคใต้ส่งผลต่อต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ราคาข้าวอยู่ที่ 35-50 บาท/กก. ● ขาดการพัฒนาพันธุ์ข้าวและพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ให้ได้คุณภาพมีปริมาณผลผลิตที่สูง ● ขาดองค์ความรู้กระบวนการตากข้าวเปลือกบนถนน และปัญหาสถานที่ในการเก็บข้าวเปลือกชุมชน ● ราคาของข้าวเปลือกไม่สูงตามความเป็นจริง ชาวนามีหนี้สินเพิ่มพูนเพราะพ่อค้าคนกลางมาซื้อข้าวขณะที่ข้าวเริ่มตั้งท้อง เพราะทราบว่าชาวนาต้องการเงินไปใช้จ่ายในครอบครัว อีกทั้งซื้อปุ๋ยเคมีราคาสูงที่มากขึ้น ทำให้ต้นทุนเพิ่มขึ้น (ข้อมูลจากเว็บไซต์ประชาชาติธุรกิจ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566)
ปศุสัตว์	● ปัญหาการเลี้ยงแพะที่พบ ต้นทุนอาหารแพะค่อนข้างสูง ราคาอาหารชั้นแพง แพะเป็นโรคง่าย และเจ็บป่วยบ่อย ตลาดการรองรับแพะไม่แน่นอน มีการซื้อขายกันตามบ้าน ไม่มีการส่งเสริมการแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากเนื้อแพะ ● ปัญหาการเลี้ยงโคในปัจจุบัน เจ้าหน้าที่ผสมเทียมไม่เพียงพอของกรมปศุสัตว์ และเจ้าหน้าที่เข้าไม่ถึงเกษตรกรในพื้นที่ห่างไกล บริการไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ทั่วถึงชาวบ้าน เนื้อวัวไม่เพียงพอกับการบริโภคของคนในภาคใต้เมื่อเทียบกับจำนวนประชากร เนื้อวัวไทยขายออกให้กับต่างประเทศได้ยากขึ้น เพราะประสบปัญหาการขนส่ง การเลี้ยงที่ใช้สารเร่งเนื้อแดง ให้อ้วนเกินไปอาหารมีสารเร่งเนื้อ

ประเด็น	สถานการณ์ปัญหา
	แดง เพื่อเร่งการเติบโต พ่อค้าแม่ค้าเอาเนื้อจากต่างประเทศ เนื้อเถื่อน ลักลอบนำเข้ามาขายปนกับเนื้อวัวของไทย เพราะเนื้อวัวไทยมีราคาแพง เป็นโรคติดต่อ ปากเท้าเปื่อย ต้องฉีดวัคซีน โดยขอจากกรมปศุสัตว์ แต่พบปัญหาวัคซีนไม่พอ และเกษตรกรไม่ให้ความสำคัญกับการฉีดวัคซีนในสัตว์ การเลี้ยงวัวขุนไม่มีตลาดที่แน่นอน อาหารแพง การเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรมีปัญหา 7 ประเด็น คือ ด้านการขาดเงินทุน การขาดแคลนพันธุ์โคเนื้อ การขาดแคลนอาหารชั้น ขาดแคลนพันธุ์หญ้า ขาดแคลนพื้นที่ปลูกหญ้า ขาดแคลนความรู้ในการจัดการเลี้ยงโคเนื้อ และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐขาดแคลน
ประมง	● ปัญหาการทำประมงในภาคใต้ โดยสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2566 ดังนี้ 1) การกำหนดนโยบายที่ไม่เป็นธรรมกับชาวประมงพื้นบ้าน เช่น การให้โควตาเรือประมงพาณิชย์สามารถทำการประมงได้จำนวน 240 วัน ในรอบ 1 ปี ทั้งนี้ยังอนุญาตให้มีการซื้อ/ขายโควตาหรือจำนวนวันจับสัตว์น้ำ จากเรือประมงลำอื่นได้อีก การให้โควตาการจับสัตว์น้ำดังกล่าว ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมในหมู่ผู้ทำการประมงด้วยกัน และเกิดการทำลายสัตว์น้ำส่วนรวมมากเกินไป ผู้ประกอบการประมง หรือบริษัทการประมงในไทย ที่มีเจ้าของผู้ประกอบการจริงๆ จำนวนไม่ถึง 10% ของชาวประมงทั้งหมด 2) การจับสัตว์น้ำเศรษฐกิจขนาดเล็กในอัตราที่ค่อนข้างสูง 3) พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อภาคการประมงของประเทศไทยอย่างมาก มีหลายมาตรการถูกบังคับใช้เป็นครั้งแรก เช่น การกำหนดพื้นที่เขตทะเลชายฝั่งในจังหวัดที่ติดกับทะเลทั่วประเทศ หรือการยกเลิกเครื่องมือประมงทำลายล้างบางชนิด เป็นต้น 4) นายทุนมีการครอบครองกรรมสิทธิ์พื้นที่ทางทะเล และสร้างคอกหอยสำหรับเพาะเลี้ยงหอยชนิดต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ไม่ได้รับอนุญาต จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกับประมงพื้นบ้าน เพราะรุกล้ำพื้นที่ทำการประมง

ประเด็น	สถานการณ์ปัญหา
	5) ปัญหาพื้นที่ทับซ้อนของชาวประมงดั้งเดิมกับเขตพื้นที่ทะเล 6) ต้นทุนเครื่องมือการทำประมงพื้นบ้านมีราคาสูง 7) ไม่มีการรับรองมาตรฐานสัตว์น้ำทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน 8) ขาดการสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของประมงพื้นบ้าน และกองทุนประกันกรณีเกิดอุบัติเหตุหรือเกิดภัยพิบัติ
พืชเศรษฐกิจ ยางพารา ปาล์ม	● การเกษตรมีลักษณะปลูกพืชเชิงเดี่ยว และเป็นการผลิตแบบดั้งเดิม การแปรรูป เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มมีน้อย ทำให้มีความเสี่ยงจากความผันผวนของราคา โดยเฉพาะยางพาราและปาล์มน้ำมัน ● เกษตรกรขาดความรู้การบริหารจัดการต้นทุนการผลิต การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการผลิต และการแปรรูป การพัฒนาการตลาด ตลอดจนการบริหารจัดการตลาดสมัยใหม่ รวมทั้งขาดการรวมกลุ่ม การเกษตรและวิสาหกิจชุมชน เพื่อลดต้นทุนการผลิตและสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินธุรกิจประกอบกับ ● การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม ทั้งคุณภาพน้ำใต้ดิน คุณภาพดินเสื่อมสภาพ รวมทั้งภาวะภัยแล้งและอุทกภัย ส่งผลต่อการผลิตของภาคเกษตร

4.เป้าหมายการขับเคลื่อนนโยบายระบบเกษตรและอาหารของภาคีเครือข่ายภาคใต้

ภาคีเครือข่ายเกษตรและอาหารภาคใต้ เครือข่ายเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพภาคใต้ โดยประกอบด้วย เครือข่ายสวนยาง เครือข่ายฝ้ายมีชีวิต เครือข่ายธนาคารต้นไม้ เครือข่ายพันธุกรรม เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายอาหารปลอดภัย เครือข่ายผู้ประกอบการ เครือข่ายภาครัฐ นักวิชาการในพื้นที่ภาคใต้ ฯ มีการรวมตัวแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เชื่อมร้อย ถักทอกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ภายใต้กลไกการสนับสนุนของสำนักพัฒนาภาคีสัมพันธ์และวิเทศสัมพันธ์ สสส. ตลอดมา ในปี 2562 (การจัดงานสร้างสุขภาคใต้ครั้งที่ 11) ได้มีทิศทางขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหาร:ระบบเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพภาคใต้ ดังรูปที่ 1 โดยมีหลักคิดสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) มีอธิปไตยทางอาหาร ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรให้เกิดความสมดุลยั่งยืน

มีระบบการจัดการผลผลิตที่เกื้อกูลและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ เพื่อให้มีปริมาณอาหารที่เพียงพอ มีคุณภาพ อาหารปลอดภัย 2) มีหลักประกันในชีวิต ด้วยการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีหลักประกันทางรายได้ และสวัสดิการ สวัสดิภาพ มีความมั่นคงทางสุขภาพแก่พลเมืองคนได้ 3) จัดความสัมพันธ์ใหม่ ปรับกระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดหรือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานองค์กรภาครัฐและเอกชน ระหว่างกลุ่มองค์กรเครือข่ายด้วยกัน มีความเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อกันด้วยหลักปฏิบัติ “คิดเอื้อ คิดเผื่อ เพื่อนช่วยเพื่อน พี่ดูแลน้อง” และแบ่งปันผลประโยชน์ที่เหมาะสม เท่าเทียม เป็นธรรม ด้วยความพึงพอใจ ร่วมกันของหุ้นส่วนผลประโยชน์สาธารณะ อีกทั้งได้ร่วมกันขยายผลความรู้ชุดบทเรียน สร้างแรงบันดาลใจ สร้าง รูปธรรมใหม่ๆ ในพื้นที่ต่างๆ มากกว่า 500 พื้นที่/กลุ่มเครือข่าย ทั้งนี้จะสอดคล้องกับแผนสำนักพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมภาคใต้ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรหลักของภาคและ สร้างความเข้มแข็งของสถาบันเกษตรกร รวมทั้งการขับเคลื่อนที่เชื่อมโยงกับมิติสุขภาพแห่งชาติ

การจัดงานสร้างสุขภาพภาคใต้ที่ผ่านมา มีข้อเสนอเชิงนโยบายประเด็นความมั่นคงทางอาหารในประเด็นสำคัญของ ภาคใต้ จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ วนเกษตรสวนยางยั่งยืนสวนปาล์ม การเพิ่มพื้นที่สีเขียว ข้าว และประมง การ ขับเคลื่อนข้อเสนอเชิงนโยบายของเครือข่ายเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพภาคใต้ ดังรูปที่ 2-3 มีการดำเนินงานร่วมกับ เครือข่ายเกษตร ท้องถิ่น และภาครัฐในระดับนโยบาย เพื่อให้เกิดแผนการทำงานร่วมกัน

การขับเคลื่อนและผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายเวทีสร้างสุขภาพภาคใต้ ความมั่นคงทางอาหาร:ระบบ เกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพภาคใต้ หลังงานสร้างสุขครั้งที่ 12 ปี พศ.2565-2566 มีการขับเคลื่อนตามกรอบ ผังทั้ง 6 ด้าน ดังรูปที่ 1 ของกลุ่มเครือข่ายเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพภาคใต้ โดยผ่านกลไกกระบวนการของ ศูนย์วิชาการพัฒนานโยบายสาธารณะด้านการสร้างเสริมสุขภาพภาคใต้ (ศวนส.) คณะกรรมการเขตสุขภาพเพื่อ ประชาชน (กขป. เขต 11-เขต 12) กลุ่มเครือข่ายเกษตรในประเด็นย่อยต่างๆ เครือข่าย Node flagship สสส. ชุมพร ตรัง พัทลุง และยะลา เป็นต้น

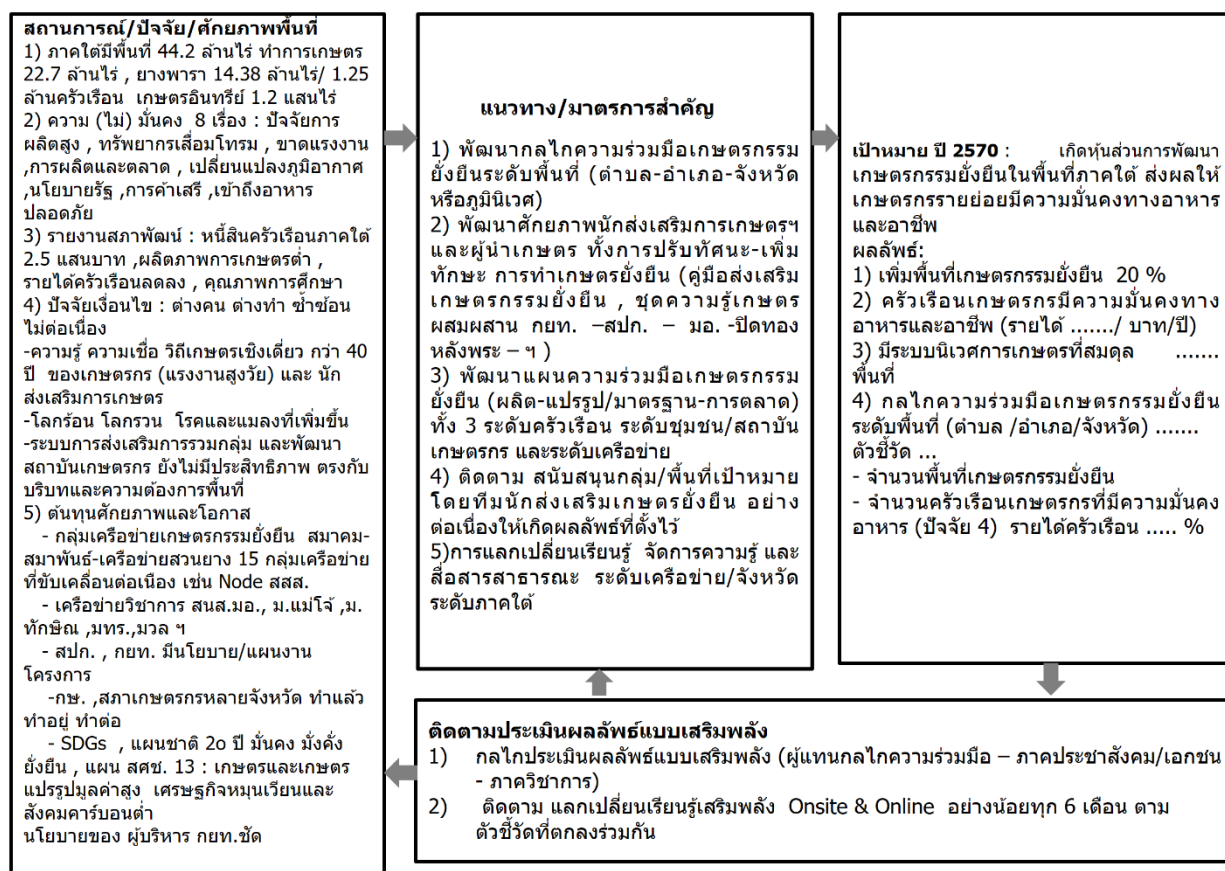


รูปที่ 3 ข้อเสนอแนะนโยบายประเด็นความมั่นคงทางอาหาร จากงานสร้างสุขภาคใต้ครั้งที่ 12

แผนการขับเคลื่อนข้อเสนอแนะนโยบายข้อเสนอแนะนโยบายสร้างสุขครั้งที่ 12 ได้มีการจัดทำแผนเพื่อนำข้อเสนอแนะนโยบายสู่การปฏิบัติ 3 เรื่องสำคัญคือ

1.การขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืน วนเกษตร และสวนยางยั่งยืนในพื้นที่ภาคใต้ เครือข่ายเกษตรกรรมและอาหารเพื่อสุขภาพภาคใต้ ได้ดำเนินงานพัฒนาเกษตรผสมผสานในสวนยางพารา เพื่อผลักดันนโยบายสู่แผนปฏิบัติงานของการยางแห่งประเทศไทย (กยท.) และสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) มาตั้งแต่ปี 2558 โดยเริ่มจากการนำรูปแบบเกษตรผสมผสานในสวนยาง 5 จังหวัด ได้แก่ สงขลา นครศรีธรรมราช นราธิวาส ระนอง และชุมพร มาทำเป็นชุดความรู้การทำเกษตรผสมผสานในสวนยาง และผลักดันการขยายผลสวนยางยั่งยืนให้เกิดเป็นแผนงานร่วมกับ กยท. และ สปก. นำไปสู่การทำแผนขับเคลื่อนงานเกษตรกรรมในสวนยางร่วมกัน โดยกำหนดเป้าหมายการส่งเสริมและขยายผลการสนับสนุนแปลงยางของ กยท.รูปแบบที่ 3 ให้บรรลุเป้าหมายจำนวนไร่ที่ตั้งไว้ ดังรูปที่ 4

การส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน:วนเกษตร สวนยางยั่งยืน พื้นที่ภาคใต้ ปี 2566-2570 (ร่าง)



รูปที่ 4 แผนการขับเคลื่อนวนเกษตร เกษตรผสมผสานในสวนยาง ปี 2566-2570

2. การพัฒนารูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน 4 พื้นที่

- 1) ข้าวไร่บ้านควน จังหวัดชุมพร
- 2) ประมงกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดพัทลุง
- 3) ระบบอาหาร BCG ตำบลทุ่งไผ่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 4) ระบบอาหารตำบลแว้ง อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส

3.การยกระดับประเด็นความมั่นคงทางอาหาร “การพัฒนาชุมชนสีเขียว” สู่ข้อเสนอเชิงนโยบายระดับชาติ (คสช.)

ข้อเสนอเชิงนโยบายครั้งที่ 12 เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง ความมั่นคงทางอาหาร “การพัฒนาชุมชนสีเขียว” มุ่งเน้นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวตามแนวทางของเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร และเกษตรธรรมชาติ ให้เป็นแหล่งผลิตอาหาร เพื่อสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหารที่เพียงพอและปลอดภัยต่อผู้บริโภค มีผลผลิตที่สามารถสร้างรายได้ และเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้

โดยมีข้อเสนอสำคัญ คือ ขอให้สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การยางแห่งประเทศไทย กระทรวงสาธารณสุข และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง **ผลักดันให้เกิดกลไกในการพัฒนาชุมชนสีเขียว** เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านความมั่นคงทางอาหาร ระบบสำรองอาหาร คลังยาคคลังอาหาร เศรษฐกิจฐานราก พลังงานทางเลือก โภชนาการสุขภาพ และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรทุกกลุ่มตามโมเดล (G-SDG Lab) และส่งเสริมให้เกิดชุมชนนาร่อง 3 รูปแบบ ประกอบด้วย ชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนในสวนยางหรือสวนยางยั่งยืน ชุมชนเกษตรอัตลักษณ์ และชุมชนประมงยั่งยืน นโยบายสาธารณะนี้มุ่งเน้นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวตามแนวทางของเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร และเกษตรธรรมชาติ ให้เป็นแหล่งผลิตอาหาร เพื่อสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหารที่เพียงพอและปลอดภัยต่อผู้บริโภค มีผลผลิตที่สามารถสร้างรายได้ และเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีพื้นที่นำร่องเครือข่ายชุมชนสีเขียว 5 พื้นที่ ได้แก่

- 1) สวนยางยั่งยืน ตำบลตะโหมด อำเภอแม่ขี จังหวัดพัทลุง
- 2) ชุมชนลุ่มน้ำสายบุรี ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา
- 3) ชุมชนท่องเที่ยวบ้านไหนดง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
- 4) ชุมชนประมงยั่งยืน บ้านปากน้ำท่าม่วง ตำบลวัง อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 5) ชุมชนเกษตรอัตลักษณ์ อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล

ผลการขับเคลื่อนเบื้องต้น

จากข้อมูลผลการขับเคลื่อนเบื้องต้น โครงการชุมชนสีเขียวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถแบ่งชุมชนตามนิยามความมั่นคงทางอาหาร ได้ 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มที่มีอาหารเพียงพอ ทั้งปริมาณ/มีคุณภาพ รวมถึงมีน้ำสะอาดในการบริโภค-อุปโภคที่เพียงพอ ชุมชนที่เข้าเกณฑ์ความมั่นคงทางอาหารในกลุ่มนี้ ประกอบด้วย บ้านไหนดง บ้านแสงอรุณ บ้านปากน้ำท่าม่วง และบ้านจะรังตาตง เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีสัดส่วนประชากรที่ถือครองที่ดินทำการเกษตรยังมียุ้งสูง สามารถผลิตอาหารเลี้ยงตัวเองได้ หรือบางชุมชนแม้ผลิตไม่ได้ แต่มีรายได้เพียงพอในการซื้อหาอาหารเลี้ยงครอบครัว เช่น บางครอบครัวในชุมชนไหนดง ซึ่งมีรายได้การประมง และการท่องเที่ยว ในระดับที่ค่อนข้างดี ส่วนบ้านปากน้ำท่าม่วง ซึ่งแม้จะพึ่งพาทรัพยากรประมงเป็นหลัก แต่ส่วนใหญ่ยังถือครองที่ดิน ซึ่งสามารถปลูกพืชผักเพื่อบริโภคได้ รวมถึงว่าราคาสินค้าประมงมีราคาค่อนข้างดี สามารถเปลี่ยนเป็นรายได้ เพื่อนำมาใช้ในการแลกเปลี่ยนเป็นอาหารได้อีกทางหนึ่ง และการแปรรูปสินค้าประมง นอกจากสร้างมูลค่าเพิ่มแล้ว ยังสามารถเก็บไว้ใช้ในยามขาดแคลนได้

ส่วนในด้านมีเสถียรภาพด้านอาหาร คือภาวะที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอตลอดเวลา และไม่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารเมื่อเกิดความขาดแคลนขึ้นอย่างกะทันหัน พบว่ามีเพียงสอง

ในสี่พื้นที่ข้างต้น ที่มีการพึ่งพาตัวเองด้านอาหารถือว่าอยู่ในระดับสูง คือ บ้านแสงอรุณ และบ้านจะรังตาตง เนื่องจากมีทรัพยากรค่อนข้างครอบคลุมและสมบูรณ์ โดยสามารถปลูกข้าวและพืชผลอื่นๆ ตลอดจนเลี้ยงสัตว์ในการบริโภคระดับครอบครัวได้ ในกรณีภาวะฉุกเฉิน ยังสามารถพึ่งพาตนเองด้านอาหารได้ดี

นอกจากนี้ สี่ชุมชนข้างต้น ยังมีลูกหลานที่ออกไปทำงานนอกชุมชน ซึ่งสามารถสนับสนุนเงินหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาหารได้ หากเกิดภาวะความขาดแคลนฉุกเฉิน

2. กลุ่มที่เป็นกลุ่มเปราะบางหรือกลุ่มชายขอบด้าน ความมั่นคงทางอาหาร

จาก 5 ชุมชน มีเพียงกลุ่มเดียวที่นับว่าอยู่ในสถานะขาดความมั่นคงทางอาหารอย่างยิ่งยวด นั่นคือ กลุ่มมานิ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ไม่มีกรรมสิทธิในที่ดิน ทั้งที่อยู่อาศัยและทำเกษตรกรรม แม้แต่รายเดียว พื้นที่ชุมชน เป็นพื้นที่ที่ได้รับการผ่อนปรนให้อยู่อาศัยจากอุทยานแห่งชาติ รายได้หลักมาจากการรับจ้าง ในขณะที่อาหารป่าและพืชสมุนไพร มีจำนวนน้อยลง เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าลดลง และเกิดการแย่งชิงจากกลุ่มคนชายขอบจากพื้นที่ราบ ที่ขึ้นไปเก็บหาของป่าเพื่อเลี้ยงชีพด้วย

จากข้อมูลทั้งหมด หากนับเฉพาะสี่ชุมชน ซึ่งได้แก่บ้านไหนหนั่ง บ้านแสงอรุณ บ้านปากน้ำท่าม่วง และบ้านจะรังตาตง จะพบลักษณะร่วมที่สำคัญของชุมชนเหล่านี้ หลายประเด็นนั้น การเข้าถึงที่ดินอยู่อาศัยและทำเกษตรในระดับที่ยังพึ่งพาตนเองได้ระดับสูง กรณีของชุมชนชายฝั่ง ยังสามารถเข้าถึงอาหารทะเลได้ แม้จะมีการแข่งขันและแย่งชิงจากคนกลุ่มอื่นๆ แต่การกีดกันยังมีลักษณะที่ไม่รุนแรง แต่ปัญหาร่วมของสี่ชุมชนนี้ คือ คนรุ่นใหม่ มักออกไปเรียนหนังสือ ประกอบอาชีพ และตั้งรกรากนอกพื้นที่ เนื่องจากไม่มีงานที่ตรงกับความต้องการ และ/หรือให้ค่าตอบแทนเพียงพอกับการใช้ชีวิต

ข้อสังเกต/เสนอแนะ

การขับเคลื่อนงานที่ผ่านมายังไม่ครอบคลุมระบบอาหารตลอดห่วงโซ่ ประเด็นที่ทำได้และมีความก้าวหน้าในการขับเคลื่อนเชิงนโยบายได้ดีคือ เรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนในสวนยาง ดังนั้นควรมีการขับเคลื่อนให้ครอบคลุมตลอดห่วงโซ่ตามแผนการขับเคลื่อน ระบบเกษตรและอาหาร

ข้าวไร่

ข้าวไร่ (Upland Rice) เป็นพืชที่ต้องการน้ำน้อย ปลูกบนพื้นที่ดอนไม่มีน้ำท่วมขัง สามารถเจริญเติบโตได้ดีโดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติหรือน้ำซับในดินที่ขึ้นเพียงพอ ปลูกบนที่ดอนตั้งแต่พื้นราบ จนถึงที่ลาดชันและภูเขา หรือปลูกข้าวไร่แซมในพืชอื่นที่ยังเล็ก เช่น มะพร้าว ยางพารา ไม้ผล และปาล์มน้ำมัน การปลูกข้าวไร่ในประเทศไทยมีมาช้านาน มีพื้นที่ปลูกในภาคเหนือ ที่เรียกว่า ข้าวดอย มีพื้นที่ปลูกเฉลี่ยปีละ 207,559 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 353 กก.ต่อไร่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ปลูกเฉลี่ยปีละ 59,398 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 298 กก.ต่อไร่ ภาคกลางในบริเวณจังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่ปลูกเฉลี่ยปีละ 25,126 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 379 กก.ต่อไร่ และภาคใต้ มีพื้นที่ปลูกเฉลี่ยปีละ 17,001 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 312 กก.ต่อไร่ (การปลูกและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไร่ ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน: ผศ.ดร.ร่วมจิตร นกเขา พค.60) ความสำคัญและโดดเด่นของข้าวไร่ คือเป็นพืชต้องการน้ำน้อย สามารถรับมือผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ใช้เทคโนโลยีไม่ซับซ้อน เหมาะกับครัวเรือนชนบทที่มีพื้นที่ทำกินน้อยโดยทำการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจากบริโภคก็จำหน่ายในตลาดท้องถิ่น และปัจจุบันมีเกษตรกร ผู้ประกอบการสามารถประยุกต์ใช้ภูมิปัญญากับเทคโนโลยีทำการแปรรูปข้าวไร่ หลากหลายผลิตภัณฑ์ เช่น ขนมขี้มอด ขนมครก คูกี้ บราวนี่ ข้าวตัง แหนมข้าวไร่ เส้นก๋วยเตี๋ยว คราฟเปียร์ ฯ ดังนั้นข้าวไร่จึงมีความสำคัญความมั่นคงทางอาหาร และความมั่นคงทางเศรษฐกิจครัวเรือนและชุมชน

จากข้อมูล กรมการข้าว ปัจจุบันปี 2566 ทั่วประเทศมีพื้นที่ปลูกข้าวไร่ที่ใช้ประโยชน์ทางการค้าและความมั่นคงทางอาหารทั้งหมด 668,486 ไร่ สำหรับภาคใต้มีพื้นที่ข้าวไร่ 38,370 ไร่ ผลผลิตประมาณ 13,429,500 กก.ต่อปี และมีพันธุ์ข้าวไร่มากกว่า 156 สายพันธุ์ ที่ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุงได้เก็บรวบรวมและคัดเลือกพันธุ์ ที่มีลักษณะดีเด่น ขอรับรองพันธุ์จากทางราชการ และส่งเสริมให้เกษตรกรปลูก เช่น ดอกพะยอม กุ๋มืองหลวง ชิวแม่จันทร์ ดอกขาม นางเขียน นางครวญ นางดำ แม่ผึ้ง ภูเขาทอง เล็บนกไร่ เล็บมีอนาง สามเดือน เหนียวดำกาดันเขียว เหนียวดำกาดันดำ และดอกข่า เป็นต้น

พันธุ์ข้าวไร่ 12 สายพันธุ์ ที่จดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์ (พรบ.คุ้มครองพันธุ์พืช พศ.2518) ได้แก่ ภูเขาทอง นางเขียน นางครวญ นางดำ เล็บนกไร่ ดอกขาม เล็บมีอนาง สามเดือน แม่ผึ้ง ดากาดันเขียว ดากาดันดำ และที่ได้รับขึ้นทะเบียน GI ข้าวไร่พันธุ์ดอกข่า พังงา เป็นต้น

ตารางแสดงพื้นที่และพันธุ์ข้าวไร่ ที่มีการปลูกในภาคใต้

จังหวัด	จำนวน/พื้นที่เพาะปลูก	พันธุ์ข้าวไร่ ที่นิยมปลูก	การแปรรูปข้าวไร่ และผลิตภัณฑ์ /กลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินการในพื้นที่
ชุมพร	8 อำเภอ พท. 1,200 ไร่	ดอกขาม สามเดือน ภูเขาทอง ดอกพะยอม เล็บนก	ขนมขี้มอด,ขนมครก,แหม่นข้าวไร่ -เครือข่ายข้าวไร่ชุมพร,กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวไร่ ชุมโค,กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรทางเลือกนาชะ อัง,กลุ่มข้าวไร่หงษ์เจริญ,กลุ่มข้าวไร่สวี
ระนอง	อ.กระบุรี,กะเปอร์ 500 ไร่	สามเดือน ภูเขาทอง ดอกพะยอม	กลุ่มข้าวไร่กระบุรี
สุราษฎร์ธานี	อ.เคียนซา,ชัยบุรี,คีรีรัฐ,กาษ จนดิษฐ์,ท่าชนะ,ไชยา,เกาะสมุย 3.000 ไร่	หอมบอน หอมนิล เล็บนก	คูกี้ข้าวไร่หลานยาย,ข้าวตัง,ข้าวย่ำ -กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรห้วยลึก ต.พ่วง พรมคร อ.เคียนซา -กลุ่มอนุรักษ์ข้าวไร่ไชยา
พังงา	ทับปุด,เมือง,ตะกั่วทุ่ง,ตะกั่วป่า	ข้าวไร่ดอกข่า	บรายนี้ออกข่า -กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอยู่ข้าวอยู่น้ำนาห้วนอน อ.ทับ ปุด
กระบี่	อ.พนม,อ.ปลายพระยา,ลำทับ 1,000 ไร่	หอมบอน ดอกพะยอม	สหกรณ์ปฏิรูปที่ดินเมืองใหม่พนม อ.พนม จ. กระบี่
นครศรีธรรมราช	อ.ถ้าพรณราย,ทุ่งสง,บางขัน,ทุ่ง ใหญ่,ฉวาง,พิปูน	เม็ดในฝ้าย เล็บนก หอมบอน	กลุ่มข้าวไร่เขาโร ทุ่งสง

พัทลุง	อ.ศรีนคริน, ป่าบอน, ป่าพะยอม	ดอกพะยอม	
ตรัง	อ.ห้วยยอด, วังวิเศษ, หาดสำราญ	ดอกพะยอม เล็บนกไร่	
สงขลา	อ.เทพา, นาหม่อม, จะนะ	ข้าวลูกปลา ข้าวข่อยชิง	กลุ่มเกษตรธรรมชาติเทพา
ข้าวพื้นเมืองชายแดนใต้			
ปัตตานี	สายบุรี	ข้าวมะจานู 69 อัลฮัมดุลิลลาฮ์ 4	ศูนย์วิจัยข้าวปัตตานี
นราธิวาส	อ.ตากใบ	ข้าวสีบูกันตรัง	
ยะลา	ต.บุตี อ.เมือง	ข้าวเลียดปลาไหล , ข้าวมือลอ	

ดังนั้นการส่งเสริมการปลูกข้าวไร่ เพื่อบริโภคและจำหน่ายในท้องถิ่น จึงเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนและชุมชน สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเพราะข้าวไร่นั้นใช้น้ำน้อย และมีปัจจุบันมีหลายกลุ่มสถาบันเกษตรกรได้แปรรูปข้าวไร่เป็นผลิตภัณฑ์สามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อีกทางหนึ่ง อีกทั้งข้าวไร่ยังมีคุณค่าทางโภชนาการ มีสารต้านอนุมูลอิสระ สามารถป้องกันลดการเกิดโรคเรื้อรังและโรคเหน็บชาของผู้ที่บริโภคข้าวไร่ต่อเนื่อง ฉะนั้นการจะขยายหรือเพิ่มปริมาณการผลิตข้าวไร่ จำเป็นที่เครือข่ายข้าวไร่และภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการเรื่องสำคัญดังต่อไปนี้

1) การขยายผลความรู้สู่เกษตรกรนักวิจัย และปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตข้าวไร่จากแบบดั้งเดิมด้วยเทคโนโลยีนวัตกรรมและการเกษตรสมัยใหม่ หรือทำการปลูกข้าวไร่แบบเกษตรประณีต ให้มีผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น

2) การสนับสนุนให้เกิดการผลิตเมล็ดพันธุ์บริสุทธิ์ โดยผ่านศูนย์ข้าวชุมชน หรือศูนย์วิจัยข้าว ให้มีปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพเพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกรที่จะทำการผลิตในแต่ละปี

3) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าวไร่ ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าและเป็นแรงจูงใจในการผลิตข้าวไร่เชิงการค้าแก่เกษตรกรทั่วไปเพิ่มขึ้น

4) การสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมร้อย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่ายข้าวไร่ โดยผ่านเวทีมหกรรมข้าวไร่ 4 ภูมิภาค

.....

เกษตรกรรมยั่งยืนพื้นที่ตำบลบ้านควน อ.หลังสวน จ.ชุมพร

ตำบลบ้านควน มีประชากรทั้งสิ้น 8,197 คน เพศชาย 4,048 คน เพศหญิง 4,149 คน จำนวนครัวเรือน 3,431 ครัวเรือน จำนวน 18 หมู่บ้าน มีพื้นที่จำนวน 98,665 ไร่ สภาพพื้นที่ราบจากทิศตะวันออก ลาดเอียงไปสู่อ่าวทิศตะวันตกเป็นเนินภูเขาสูง ลักษณะดินเป็นดินร่วนและดินเหนียวปนทราย เหมาะสำหรับปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น มีแหล่งน้ำธรรมชาติหลักได้แก่ คลองขนาน คลองอัมมั่ง มีป่าไม้ชุมชนได้แก่ ป่าชุมชนบ้านช่องสะท้อน ป่าอนุรักษ์เขารูมและบ้านทับวัง การเพาะปลูกพืชหลักได้แก่ ปาล์มน้ำมัน 16,822 ไร่ ยางพารา 11,282 ไร่ พุรี 4,659 ไร่ และมังคุด 1,700 ไร่ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นรายได้หลักจึงประสบปัญหาต้นทุนและราคาผลผลิตที่ไม่คุ้มทุนกับคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรที่ไม่สอดคล้องกับตามความต้องการของตลาดหรือผู้บริโภค และมีผลกระทบต่อด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมี มีการรวมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มเลี้ยงผึ้ง กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มปุ๋ยหมักและมูลไส้เดือน กลุ่มธนาคารต้นไม้ กลุ่มแปรรูปเครื่องแกง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม้ผล กลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ปาล์มน้ำมัน ฯ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเครือข่ายเกษตรสุขภาพตำบลบ้านควน ได้มุ่งเน้นที่การลดละเลิกการใช้สารเคมี ปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต เกษตรปลอดภัย ผู้บริโภคปลอดภัย มากกว่า 200 ครัวเรือน เช่น การผลิตปุ๋ยหมัก-ชีวภาพ-อินทรีย์ การผลิตสารชีวภัณฑ์ ฯ มีแปลงต้นแบบเกษตรอินทรีย์ 17 แปลงที่เป็นแหล่งเรียนรู้ขยายผลเกษตรยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทูทางสังคมอื่นยังกลไกการจัดการท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านควน กองทุนสวัสดิการชุมชน ศูนย์พัฒนาครอบครัวชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขทั้งสองหน่วยบริการสุขภาพ สภาเด็กเยาวชน ฯ ยังมีการประชุมปรึกษาหารือการจัดการแก้ไขปัญหาของตำบลผ่านเวทีสัญจรผู้นำท้องถิ่น-ท้องที่ มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในงานประเพณีแข่งเรือหลังสวน และแข่งขันเรือพาย 8 ฝีพายในวันลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์และบุญเดือนสิบ มีโบราณสถานวัดอิฐ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นโดยมีการทบทวนแผนพัฒนาท้องถิ่นของ อบต.บ้านควน ทุกปีทำให้สร้างความร่วมมือ 3 ฝ่าย ท้องถิ่น ท้องที่ ภาคประชาชน มีเป้าหมายร่วมสร้างบ้านควนน่าอยู่ มุ่งสู่การพัฒนาอย่างเป็นระบบ สืบสานวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประชาชนอยู่ดีมีสุข

ผังสรุปเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น ตำบลบ้านควน



1. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

ทำให้กลไกการทำงานในพื้นที่ มีการพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเองได้ มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น โดยมีผู้แทนจากกลุ่ม
กิจกรรมต่างๆ และผู้แทนผู้นำท้องถิ่น-ท้องที่ ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อทำหน้าที่ประสานความร่วมมือเชื่อมโยง
จัดการแก้ไขปัญหาความต้องการของสมาชิกหรือกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์ในพื้นที่ สามารถดำเนินกิจการได้มากขึ้น
ด้วยแผนธุรกิจชุมชนในบางกลุ่ม ทั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพ ผู้ประกอบการ เช่น กลุ่มปุ๋ยหมักชีวภาพ
การเลี้ยงผึ้ง การเลี้ยงไส้เดือน การปลูกข้าวไร่ การแปรรูปกล้วย การแปรรูปเครื่องแกง อันเป็นการสร้างงาน
สร้างรายได้แก่สมาชิก และเมื่อเกิดความชำนาญยังเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้เทคโนโลยี เช่น การทำเกษตร
ผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ การทำสารชีวภัณฑ์ การแปรรูปสินค้าเกษตร ฯ

2. จังหวะก้าว

ส่งเสริมการผลิตและบริโภคพืชผักผลไม้ปลอดภัย ขยายพื้นที่การผลิต และการปรับปรุงสภาพแวดล้อมสู่เกษตรกร
ยั่งยืน ผู้ผลิตปลอดภัย(เกษตรกร) ผู้บริโภคปลอดภัย การพัฒนา การแปรรูปผลิตภัณฑ์และรับรองมาตรฐาน
เชื่อมโยงตลาด 4 ระดับ ตลาดหน้าฟาร์มทั้งออฟไลน์และออนไลน์ ตลาดท้องถิ่น ตลาดในตลาดหรือจัดอีเว้นท์
และตลาดคู่ค้าหรือโม่เดินเทรด อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

One page บ้านควน

1.เครือข่ายเกษตรสุขภาพบ้านควน เกิดจากการรวมของสมาชิกจากกลุ่มต่างๆ แบบไม่เป็นทางการ ตามสาขาอาชีพ/สายการผลิต ที่มีเป้าหมายขับเคลื่อนส่งเสริมการทำเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพ โดยนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการผลิตและบริโภค

2.กลไกขับเคลื่อนไม่เป็นทางการ จากกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพสาขาการผลิต และผู้นำท้องถิ่น-ท้องที่

3.กระบวนการขับเคลื่อนโดยการประชุมคณะทำงาน และการประชุมเวทีสัญจรในทุกหมู่บ้านเดือนละ 1 ครั้ง ปลอดภัย/ปลอดภัยพิช

4.กลไกการทำงานในพื้นที่สามารถพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเองได้ โดยมีผู้แทนจากกลุ่มกิจกรรมต่างๆ และผู้แทนผู้นำท้องถิ่น-ท้องที่ ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ทบทวนข้อมูลทุนและศักยภาพพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน เน้นจัดการปัจจัยการผลิตพื้นฐานสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อเกษตรทำหน้าที่ประสานความร่วมมือเชื่อมโยงจัดการแก้ไขปัญหาความต้องการของสมาชิก/ผู้ได้รับประโยชน์ในพื้นที่ เป็นการสร้างงานสร้างรายได้แก่สมาชิก และเมื่อเกิดความชำนาญยังเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้เทคโนโลยีได้

5.ส่งเสริมการผลิตและบริโภคพืชผักผลไม้ปลอดภัย ขยายพื้นที่การผลิต และปรับสภาพแวดล้อมสู่เกษตรกรรมยั่งยืน ผู้ผลิตปลอดภัย(เกษตรกร) ผู้บริโภคปลอดภัย การพัฒนา การแปรรูปผลิตภัณฑ์และรับรองมาตรฐาน เชื่อมตลาด 4 ระดับ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน